

De Smedt, F. (2021). Schrijftandem. Een programma schrijfonderwijs voor groep 7 en 8.

Uitgangspunten

Heel wat leerlingen worstelen aan het eind van het primair onderwijs met het schrijven van teksten. De didactische schrijfmethode Schrijftandem werd ontwikkeld voor leerlingen uit groep 7 en 8 (5de en 6de leerjaar in het Vlaamse lager onderwijs) op basis van recente internationale onderzoeksbevindingen omtrent effectieve schrijfdidactieken (De Smedt en Van Keer). De schrijfmethode is dan ook gebaseerd op twee krachtige schrijfdidactieken: expliciete schrijfinstructie en samenwerkend schrijven.

Via **expliciete schrijfinstructie** leren leerlingen schrijfkennis en schrijfstrategieën aan. Om goed te kunnen schrijven, moeten leerlingen kennis hebben over hoe een tekst opgebouwd en gestructureerd is. Leerlingen moeten namelijk in staat zijn om de tekstinhoud en –structuur af te stemmen op het schrijfggenre, schrijfdoel en lezerspubliek (vb., Welke soort tekst moet ik schrijven? Voor wie is mijn tekst bedoeld? Wat is het doel van mijn tekst?). Naast een goede schrijfkennis, hanteren vaardige schrijvers een procesmatige aanpak wanneer ze teksten schrijven: ze plannen, schrijven en herschrijven hun tekst tot ze de finale tekstversie geschreven hebben. Uit onderzoek weten we dat beginnende schrijvers deze procesmatige schrijfaanpak niet automatisch en spontaan aanleren. Ze hebben met andere woorden nood aan gerichte ondersteuning en begeleiding in het verwerven van schrijfstrategieën. Zo moeten leerlingen leren hoe ze een tekst kunnen plannen door ideeën te verzamelen en na te denken hoe ze deze ideeën zullen ordenen in hun tekst. Op basis van dit voorbereidend werk moeten ze vervolgens in staat zijn om een tekst op te stellen. Concreet moeten ze leren hun ideeën, gegenereerd tijdens de planningsfase, om te zetten in woorden, zinnen en paragrafen. Zo moeten ze er in slagen om tot een coherente tekst te komen. Tot slot is het belangrijk dat leerlingen hun tekst leren nalezen, problemen leren detecteren en indien nodig hun tekst reviseren. Hierbij is het van belang dat ze niet enkel focussen op oppervlakkige aanpassingen (vb., fouten met betrekking tot spelling, interpunctie of hoofdlettergebruik), maar ook structurele (vb., paragrafen invoegen, wijzigen of verwijderen) en inhoudelijke revisies (vb., voorbeelden invoegen, wijzigen of verwijderen) uitvoeren. Het aanleren van plannings-, opstel-, en revisiestrategieën doe je best op een systematische en gefaseerde wijze.

De schrijfkennis en –strategieën die de leerlingen tijdens de directe instructie aangereikt krijgen, kunnen de leerlingen vervolgens intensief inoefenen tijdens het **samenwerkend schrijven**. Leerlingen gaan dan tijdens het plannen, opstellen en/of reviseren van teksten samen aan de slag met een peer. Op die manier maken ze zich de schrijfkennis- en strategieën eigen.

Doelstellingen

Schrijftandem heeft als overkoepelende doelstelling de schrijfvaardigheden van leerlingen uit groep 7 en 8 (5de en 6de leerjaar in het Vlaamse lager onderwijs) bevorderen door:

- Leerlingen expliciet schrijfkennis met betrekking tot de beschrijvende tekst aan te leren
- Leerlingen expliciet schrijfstrategieën aan te leren zodat ze een beschrijvende tekst kunnen plannen, schrijven en reviseren
- Leerlingen voldoende oefenmogelijkheden geven om deze schrijfkennis en schrijfstrategieën te kunnen toepassen en zich eigen te maken zodat de leerlingen iets kunnen uitleggen in een beschrijvende tekst

- Leerlingen voldoende oefenmogelijkheden geven waarbij ze samen met andere leerlingen leren schrijven

Leerstof en fasering van de lessen

Schrijftandem omvat 11 lessen: 10 schrijflessen van 50 minuten en 1 les van 25 minuten (zie overzicht in tabel 1). Elke leerling krijgt een schrijfportfolio met voorbeeldteksten, schrijfopdrachten, planschema's en ruimte om hun teksten te schrijven. Daarnaast krijgen de leerlingen ook vijf kaarten: de onthoudkaart, de plankaart, de schrijfkaart, de revisiekaart en de integratiekaart. Om de samenwerking tussen de schrijfparters te stimuleren krijgen de leerlingen ook rollen toegekend aan de hand van een 'rolebatch' (d.i., de verslaggever of de kaartlezer). De docentenhandleiding bevat informatie over de achtergrond en opbouw van de lessen en gedetailleerde lesscenario's. In deze lesscenario's vinden de leraren de doelstellingen, een overzicht van het materiaal en een concreet lesplan. Elk lesplan beschrijft drie fases van een les: de inleiding, de verwervings- of verwerkingsfase en de reflectie. Bij elke lesfase wordt de ingeschatte lestijd vermeld. In Schrijftandem zijn er twee soorten lessen: instructielessen en oefenlessen.

Tabel 1: een overzicht van de 11 lessen

Lessen		Focus
Les 1	Wat? Een beschrijvende tekst?	Instructieles: schrijfkennis
Les 1A	Samen schrijven: enkele spelregels	Groepswerk structureren
Les 2	Hoe starten we met schrijven? Eerst plannen!	Instructieles: planningsstrategie
Les 3	Een goed plan betekent een goede tekst!	Instructieles: schrijfstrategie
Les 4	Samen aan het werk: We plannen en schrijven	Oefenles: plannings- en schrijfstrategie
Les 5	Nalezen? Controleren? Herschrijven? Waarom en hoe!	Instructieles: revisiestrategie
Les 6	Samen aan het werk: We lezen na en controleren.	Oefenles: revisiestrategie
Les 7	Alles samen! Plannen, schrijven en controleren.	Instructieles: integratie strategieën
Les 8	Samen schrijven 1	Oefenles: integratie strategieën
Les 9	Samen schrijven 2	Oefenles: integratie strategieën

Instructieles

Tijdens een instructieles staat de expliciete instructie van schrijfkennis of schrijfstrategieën centraal. In een instructieles onderscheiden we 3 fases (tabel 2).

Tabel 2: fases van een instructieles

1. Inleiding	Dit is een introductie waarin de leraar: <ul style="list-style-type: none">- terugblijkt naar een vorige les- aangeeft wat er in deze les aan bod komt.
2. Instructie en verwerking	Dit is de fase waarin expliciete instructie centraal staat De leraar: <ul style="list-style-type: none">- Bespreekt het belang en nut van een strategie- Activeert de voorkennis door te peilen in welke mate de leerlingen een bepaalde strategie al dan niet toepassen- Modelleert/toont waarom, wanneer en hoe de leerlingen een bepaalde strategie kunnen toepassen- Bespreekt de strategie met de leerlingen en voorziet een strategiekaart zodat de leerlingen de stappen van de strategie kunnen onthouden- Ondersteunt de leerlingen tijdens de oefening
3. Reflectie	Dit is de fase waarin de les kort wordt samengevat door de leerlingen

Oefenles

Tijdens een oefenles staat het inoefenen en internaliseren van één of meerdere strategieën centraal. De schrijfkennis en –strategieën die de leerlingen tijdens de instructielessen aangereikt krijgen, kunnen de leerlingen vervolgens intensief inoefenen tijdens het samenwerkend schrijven. In een oefenles onderscheiden we 3 fases (tabel 3).

Tabel 3: fases van een oefenles

1. Inleiding	Dit is een introductie waarin de leraar:
---------------------	--

- terugblijkt naar een vorige les
- aangeeft wat er in deze les aan bod komt.

2. Oefenen

Dit is de fase waarin oefenmogelijkheden centraal staan

De leraar:

- Stelt heterogene schrijfduo's samen
 - Zorgt voor structuur door het toekennen van rollen
 - Biedt ondersteuning
 - Daagt de leerlingen zoveel mogelijk uit om de verschillende schrijfstrategieën te internaliseren en de verschillende stappen van het schrijfproces in te prenten
-

3. Reflectie

Dit is de fase waarin leerlingen hun tekst voorlezen

Voorbeeldlessen

Een voorbeeld van een instructieles wordt weergegeven in tabel 4. Een voorbeeld van een oefenles wordt in tabel 5 gepresenteerd.

Tabel 4: voorbeeld instructieles

1. Inleiding

- Terugblik vorige les (Wat is een beschrijvende tekst?)
 - Doel van deze les wordt geëxpliciteerd: plannen
-

2. Instructie en verwerking

- Het belang en nut van plannen wordt besproken door de link te leggen met alledaagse activiteiten waarin plannen belangrijk is
 - De voorkennis van leerlingen wordt geactiveerd door te peilen naar het plangedrag van leerlingen tijdens schrijven
 - De leraar modelleert de planstrategie en demonstreert waarom, wanneer en hoe de leerlingen een tekst kunnen plannen
 - De plankaart en het planschema (zie afbeelding 1 en 2) worden besproken zodat de leerlingen de stappen van de planstrategie kunnen onthouden
 - De leerlingen oefenen de planstrategie in aan de hand van een concrete schrijfp opdracht
-

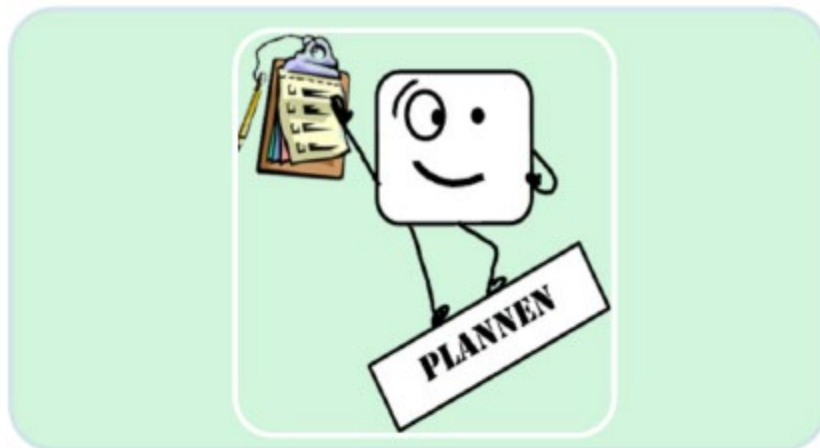
3. Reflectie

- De leerlingen vatten samen waarom plannen belangrijk is en hoe ze dat concreet kunnen aanpakken

Tabel 5: voorbeeld oefenles

1. Inleiding	<ul style="list-style-type: none">- Terugblik vorige les (Wat, waarom en hoe plannen)- Doel van deze les wordt geëxpliciteerd: plannen inoefenen
2. Oefenen	<ul style="list-style-type: none">- De schrijfpdracht wordt geïntroduceerd- De schrijfduo's gaan samen aan de slag. Elke schrijfpartner krijgt een rol toegekend om zo het samenwerkend schrijven te structureren (vb., de kaartlezer en de verslaggever)- De leraar biedt ondersteuning en daagt de leerlingen zoveel mogelijk uit om de planstrategie te internaliseren
3. Reflectie	<ul style="list-style-type: none">- De leerlingen stellen hun planschema aan elkaar voor

Afbeelding 1: de plankaart

1 Lees de opdracht aandachtig

- WAAROVER moet ik schrijven?

Schrijf het onderwerp waarover je moet schrijven in het planschema.

2 Verzamel hoofdideeën

- WAT weet ik over het onderwerp en wat wil ik over het onderwerp schrijven? Dat zijn jouw hoofdideeën.

Schrijf jouw hoofdideeën op in het planschema.

3 Voeg extra informatie toe

- WAT weet ik nog meer over elk hoofdidee? Denk aan details en voorbeelden. Geef voldoende extra informatie aan jouw lezer!

Schrijf jouw extra informatie op in het planschema.

4 Orden de hoofdideeën

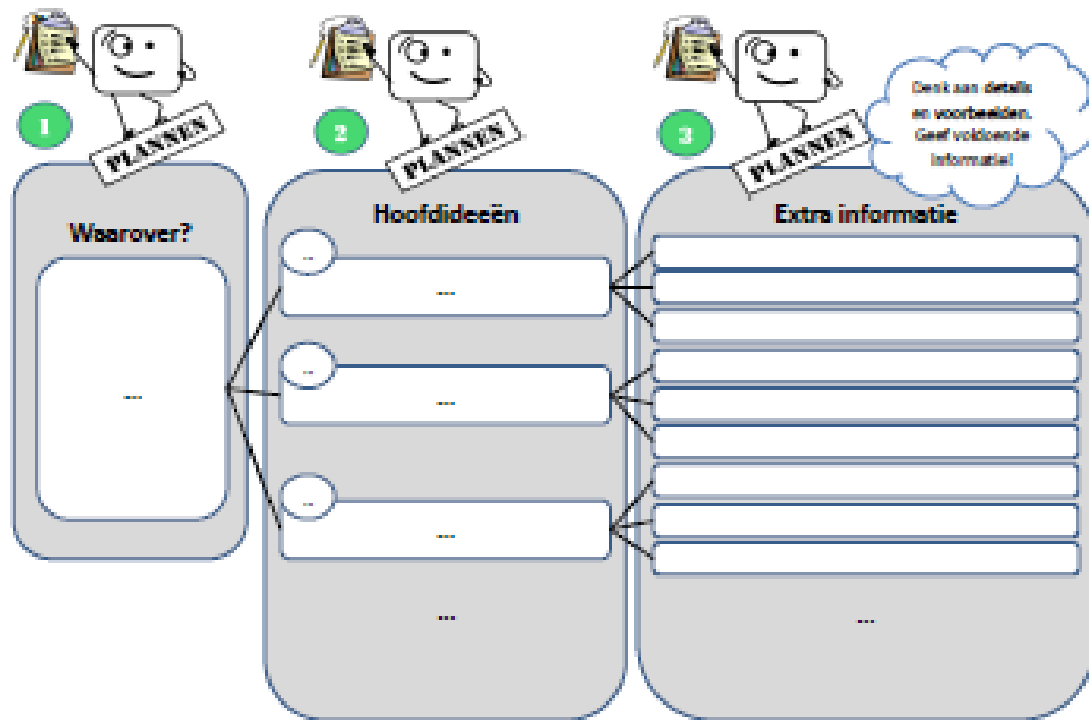
- WAT is de volgorde van mijn hoofdideeën?

Geef elk hoofdidee een nummer in de bolletjes op het planschema.

5 Controleer het planschema

- Nog meer informatie nodig? Schrijf een vraagteken!

Afbeelding 2: het planschema

Effectiviteit

De impact van Schrijftandem werd bestudeerd aan de hand van twee iteratie-interventies. In de eerste iteratie (waarin 206 vijfde en zesdeklassers en hun 11 leraren participeerden) werd zowel de afzonderlijke als de gecombineerde impact van expliciete schrijfinstructie en een niet-gestructureerde toepassing van samenwerkend schrijven op schrijfprestaties enerzijds en schrijfmotivatie en self-efficacy met betrekking tot schrijven anderzijds bestudeerd (De Smedt et al., 2018; De Smedt & Van Keer, 2018). In de tweede iteratie (waarin 431 vijfde en zesdeklassers en hun 20 leraren participeerden) werd de gecombineerde impact van expliciete schrijfinstructie en een gestructureerde toepassing van samenwerkend schrijven op de schrijfprestaties, schrijfmotivatie en self-efficacy met betrekking tot schrijven onderzocht (De Smedt et al., 2020).

Op basis van de bevindingen uit beide iteratie-interventies kunnen we, wat betreft het effect op schrijfprestaties, het volgende concluderen. Ten eerste bevestigden de resultaten de effectiviteit van expliciete schrijfinstructie om schrijfprestaties van leerlingen in de bovenbouw van het lager onderwijs te bevorderen. Ten tweede toonden de resultaten aan dat de integratie van een niet-gestructureerde toepassing van samenwerkend schrijven in een expliciet schrijfinstructieprogramma geen toegevoegd effect had op de schrijfprestaties van leerlingen, terwijl er wel positieve effecten werden gevonden bij de integratie van een gestructureerde toepassing (cf., toekenning rollen).

Naast het effect van de interventie op schrijfprestaties, werd ook het effect op schrijfmotivatie en self-efficacy met betrekking tot schrijven onderzocht. Op basis van de bevindingen uit beide iteratie-interventies kunnen we besluiten dat zowel een niet-gestructureerde als gestructureerde toepassing van samenwerkend schrijven positieve effecten heeft op de motivatie van leerlingen om te schrijven. Daarnaast blijkt ook dat wanneer leerlingen tijdens gestructureerde schrijfactiviteiten samenwerken, dit een positief effect heeft op hun self-efficacy met betrekking tot ideegeneratie.

De Smedt, F., Graham, S., & Van Keer, H. (2018). The bright and dark side of writing motivation: Effects of explicit instruction and peer assistance. *The Journal of Educational Research*, 112(2), 152-167. <https://doi.org/10.1080/00220671.2018.1461598>

De Smedt, F., Graham, S., & Van Keer, H. (2020). "It takes two": The added value of structured peer-assisted writing in explicit writing instruction. *Contemporary Educational Psychology*, 60. <https://doi.org/10.1016/j.cedpsych.2019.101835>

De Smedt, F., & Van Keer, H. (2018). Fostering writing in upper primary grades: a study into the distinct and combined impact of explicit instruction and peer assistance. *Reading and Writing*, 31(2), 325-354. <https://doi.org/10.1007/s11145-017-9787-4>